

**ФОРМАЛЬНА СИСТЕМНІСТЬ
Й АСИМЕТРІЯ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ**

У статті розглядається системність і асиметрія форми новітнього мовного знаку, що є проявом процесу мовного пошуку.

Ключові слова: *неологізм, форма, варіативність.*

In this article the author analyzes the systematic and asymmetric characteristics of new words which manifest the process of language development.

Key words: *neologism, form, variation.*

Формальні характеристики мовних знаків допомагає розкрити словотвір, який, як зазначають лінгвісти, безпосередньо відображає всі зміни навколишньої дійсності [4; 6; 7] і є самопороджуючим і самонастроюваним механізмом, що діє в рамках власних комбінаторних закономірностей і схем [10, с. 9]. У сучасній лінгвістиці не існує єдиного визначення словотвору [див., наприклад, 9, с. 467; 13, с. 563], його інколи навіть визнають трансривнем мовної системи [4, с. 49]. У нашій роботі під словотвором ми будемо розуміти процес та результат формування загальної кількості сучасних системних словотвірних патернів і моделей, що використовуються при творенні неологізмів англійської мови та їхню специфіку. Динамічний розвиток останньої призводить до змін традиційних шляхів та способів словотворення, що представлено й у роботах сучасних неологів (Зацний Ю.А., Гармаш О.Л., Єнікеева С.М., Левицький А.Е., Махачашвілі Р.К. та ін.).

Ці та інші лінгвісти не лише аналізують явища, які сприяють формуванню новітніх одиниць, але й досліджують особливості сучасної словотвірної потенції та словотвірну специфіку англійських інновацій. У такий спосіб, відбувається ідентифікація новітніх продуктивних словотвірних елементів, моделей та визначення статусу кожного з них в системі сучасного словотвору. Специфіка та особливості сучасного словотвору надзвичайно важливі, оскільки він відіграє важливу роль при формуванні одиниць, що репрезентують нові поняття, явища, процеси. Саме тому, на нашу думку, словотвірна характеристика є однією з типових ознак неологізмів, що, як доводить наше дослідження, може інколи у своїх межах характеризуватися асиметрією.

Актуальність нашої роботи пояснюється бурхливим розвитком англійської мови і відносною формальною нестабільністю новітніх мовних знаків, варіація оболонки яких пояснюється пошуком найоптимальнішого варіанта. **Метою** роботи є визначення формальної системності й асиметрії новітніх мовних знаків. **Об'єктом** дослідження є процес збагачення словникового складу англійської мови новітніми мовними знаками, а **предметом** – ті характеристики і чинники, які пояснюють причини варіювання форми новітніх одиниць на етапі їхньої узуалізації. **Матеріалом** слугували новітні одиниці, форма яких зазнає варіації.

Словотвірні можливості одиниці визначаються шляхом взаємодії її загальних та індивідуальних характеристик. Якщо загальні якості переважають, то мовний знак, як правило, словотворчо активний. При перевазі індивідуальних якостей словотворчо активність знижується [12, с. 49]. Саме тому, в сучасній англійській мові, як і в будь-якій іншій, розрізняють більш та менш продуктивні словотворчі елементи і моделі, підпорядковувани загальним правилам.

Так, наприклад, елементи *cyber-* (*cyberculture, cybermoney, cybersurfer*), *eco-* (*eco-driving, eco-efficiency, eco-friendly*), *nano-* (*nano-technology, nano-age, nano-surgery*), *alpha* (*alpha mom, alpha girl, alpha earner*) є високопродуктивними. Уперше нефікс *cyber-* було використано для створення одиниці *cyberspace*. Згодом, за аналогією до наведеної лексеми виникли інші новітні одиниці, але поява великої кількості аналогічних новотворів призвела до закріплення форми та змісту словотвірного елемента та його перехід у розряд афіксоїдів. Цей формант широко залучається для творення неологізмів, що співвідносяться із комп'ютерною технікою, Інтернетом та віртуальною реальністю. Більшість таких інновацій створено за моделлю *cyber + N*, наприклад, *cyberage, cyberculture, cyberfeminism, cyberlibrary, cybermoney, cyberthriller, cybersurfer*, але можуть використовуватися й інші способи словотвору, серед них афіксація, телескопія, конверсія, що підтверджують неологізми *cyberish, cyberly, cyberian, cyber-scribe, cyberzine, to cyber*.

Таким чином, одним із параметрів системності лінгвальних одиниць є *словотвірна системність*, під якою ми розуміємо *відповідність переважної більшості неологізмів словотвірним моделям англійської мови*. Як результат формуються одиниці, що спроможні надалі залучатися до слово- і семотвору. Таким чином, можна стверджувати, що словотвір, як правило, виявляється у своїй системності: підпорядкуванні основним моделям словотвору і їхній взаємопов'язаності.

Спираючись на наведені нами дані, можна погодитись із тезою, що зі змінами різних ланок словотвірної системи в ній змінюється не лише кількісна і якісна характеристика окремих словотвірних рядів, але й моделей похідних [8, с. 15]. Необхідно зазначити, що розглянута нами словотвірна специфіка англомовних неологізмів підпорядкується двом філософським законам: єдності та боротьби протилежностей і переходу кількісних змін в якісні. Перший проявляється в тому, що на етапі творення форми мовного знака можуть існувати кілька планів вираження одного змісту, але в процесі узуалізації зазвичай один із планів вираження стає більш поширеним і подеколи витісняє інші за межі мовної системи. Цей процес пройшли деякі із вільно відтворюваних мовних знаків, але він притаманний лінгвальним інноваціям, які лише зазнають процесу соціалізації.

На нашу думку, філософський закон “переходу кількісних змін у якісні”, вважаємо, проявляється при виборі й акцептації одного з планів вираження певного змісту і взаємному закріпленні цих форми та змісту. Одночасно інші плани вираження цього змісту можуть зникати або не так часто вживатися, тому колишні кількісні зміни “поява та функціонування кількох варіантів плану вираження одного змісту” переходять у якісні зміни “закріплення одного змісту за однією формою”. Наведені феномени притаманні неологізмам і власне їх характеризують. Цей факт пояснюється тим, що більшість новотворів (за винятком термінів) ще не встигла ввійти до ядра мови.

У лінгвістиці домінує думка, що кожен мовний знак асиметричний. Його формальна і змістовна сторони довільно поєднуються в результаті когнітивної діяльності носіїв мови. Звернімо увагу, що не лише мовному знаку притаманна асиметрія, вона може проявлятися і у формальній складовій мовного знака, таким чином існує “*формальна асиметрія*”, що призводить до появи “неоморфів – одиниць, що отримали нову форму, але при цьому зберегли зміст” (наприклад, *baby-boom generation, baby-boomer generation, baby boomers, boomers* – “покоління, що народилося із 1946 до 1964 рр.”). На противагу формальній асиметрії існує і *змістовна асиметрія*, яка призводить до появи “неосем – одиниць, що мають єдині формальні характеристики, але відрізняються за змістовними” (наприклад, *candy* – 1) цукерка, 2) те що радує око, щось надзвичайно приємне, *green* – 1) зелений, 2) пов'язаний із захистом навколишнього середовища та ін).

Формальна асиметрія, згідно з нашими спостереженнями, стає доволі поширеним явищем у сучасній англійській мові і спричиняє появу і функціонування кількох абсолютно синонімічних мовних знаків, утворених на основі одних словотвірних елементів і часто за одними словотвірними моделями. Наприклад, неологізми *Denglish /*

Engleutsch (німецька мова, з великою кількістю запозичень з англійської) або *Spanglish / Englanish* (іспанська мова, насичена англломовними запозиченнями) створені в результаті телескопії, а вихідними елементами були лексеми *English + Deutsch* і *English + Spanish*, відповідно. Формування одразу двох (або навіть більше) варіантів плану вираження телескопізмів пояснюється тим, що в результаті словотвору відбулася зміна порядку зрощення одиниць, що спричинило появу одразу двох телескопізмів із різними ініціальними та термінальними уламками, але з еквівалентною семантикою.

Одиниці типу *Denglich / Engleutsch* і *Spanglish / Englanish* ми пропонуємо називати *формоваріантами*, оскільки ці слова мають еквівалентне (не синонімічне) значення, яке представлене варіацією форми неологізму, а поняття варіативності, на думку Е.П.Васильєвої, може виступати як характеристика способу співіснування мовних елементів на певному часовому зрізі [1, с. 86]. На наш погляд, це особливо притаманне новітнім одиницям, форма і зміст яких ще не встигли консолідуватися в системі мови. З іншого боку, звертаємо увагу, що варіація форми не може бути безкінечною. Сама необхідність упізнання передбачає певну межу або свободу варіативності [2, с. 12; 11, с. 43] форми слова, що спричиняє появу формоваріантів.

У лінгвістиці існує думка, що варіювання мовної системи, її засобів і відношень у процесі взаємодії з середовищем – це повсякденний і органічний стан [5, с. 6], її невід’ємна характеристика. Отже, необхідно дослідити особливості специфіки творення так званих “формоваріантів”. Звернімо увагу на те, що варіанти форми і змісту не можна вважати зайвими одиницями як для самого розвитку мовної системи, так і для дослідження її елементів, оскільки, як зазначають науковці, варіативність є джерелом збагачення й урізноманітнення мовних знаків [3, с. 99], хоча деякі вчені стверджують, що вона не виходить за фонематичні межі [2, с. 13]. Останню тезу певним чином спростовує наше дослідження, оскільки варіативності можуть зазнавати форма і зміст мовного знака.

У процесі аналізу формоваріантів ми виявили критерії, на яких може базуватися їхня класифікація:

1) *морфологічний критерій*, на основі якого можна виділити:

а) формоваріанти, утворені за допомогою телескопії – шляхом використання різних морфоваріантів фрагментованих лексем або різної послідовності цих морфоваріантів: *English + Deutsch = Denglich і Engleutsch; China + India = Chindia і ChinIndia; adult + adolescent = adultescent, adultolescent і adulescent*. Звернімо увагу, що не всі одиниці, утворені в результаті зміни поєднання компонентів телескопізму, є формоваріантами. Ними є лише ті, що мають еквівалентну семантику. Так, ми помітили, що при злитті лексем *metropolitan* і *heterosexual* утворюються два контрарних зрощення *metrosexual* (метросексуал, чоловік стурбований своєю зовнішністю) і *heteropolitan* (одружений чоловік, який в міру переймається своєю зовнішністю). При визначенні одиниць як формоваріантів обов’язково враховувати не лише плани вираження, але й плани змісту неологізмів;

б) формоваріанти, утворені шляхом скорочення батьківської одиниці, яка зазвичай є складним словом: *celebrity worship syndrome – CWS; climate pornography – climate porn; Generation X – Gen X; Millennial Generation – Generation M – Mill Gen* та ін.;

в) формоваріанти, утворені в результаті лексикалізації множини: *food mile – food miles, Millennial Generation – Millennials* та ін. У випадку з формоваріантами *Millennial Generation – Millennials* відбулася не лише лексикалізація множини, але й скорочення.

2) *етимологічний критерій*, на основі якого можна виділити:

а) гомогенні за походженням формоваріанти – еквівалентні одиниці, що характеризуються варіативністю плану вираження для формування яких залучаються гомогенні за походженням і значенням елементи (*social network fatigue – social networking fatigue; carruchino economy – carruchino economics*);

б) гетерогенні за походженням формоваріанти – еквівалентні одиниці, що характеризуються варіативністю плану вираження для формування яких залучаються

гетерогенні за походженням, але гомогенні за значенням елементи, наприклад, лексеми *supermom – ubermom* (жінка, яка намагається поєднати кар'єру і піклування про родину), етимологічну гетерогенність цих мовних знаків репрезентують англомовний та німецькомовний суфікси *super-* і *uber-*, які представляють надзвичайну міру чогось [16, с. 1054; 14, с. 420, відповідно]; *precise number – sharp number*, семантичний компонент “точний” в одиницях виражено франкомовним (*precise*) та англомовним (*sharp*) компонентами інновацій, відповідно.

3) *графічний критерій*, на основі якого можна виділити “графічні формоваріанти” – одиниці, утворені в результаті використання різноманітних графічних засобів для представлення однієї форми неологізму, наприклад, *newater – NEWater; nine-eleven – 9-11; seven seven – 7-7; unGoogleable – ungooglable; sub-zero – 00, freshman fifteen – freshman 15, zero day – 0 day, WMWM – WMx2* та ін. До цієї групи ми також відносимо мовні знаки, які відрізняються лише тому, що пишуться по-різному: разом, окремо або через дефіс. Прикладом таких формоваріантів можуть послугувати новітні одиниці *nanny-cam – nanny cam – nannycam; superspike – super-spike – super spike; mobisode – mob-isode; techno creep – technocreep – techno-creep*. Деякі лінгвісти навіть вважають таку орфографічну нестабільність англійської мови її дефектом, оскільки в мові бракує єдиних і послідовних правил написання складних слів [див. 15, с. 240], проте саме ця нестабільність, на нашу думку, спричиняє появу та функціонування графічних формоваріантів.

Кожен мовний знак асиметричний, його асиметрія може проявлятися не лише на рівні “форма – зміст”, але й всередині кожного елемента дихотомії. Особливою специфікою словотвірної характеристики сучасних неологізмів є формальна асиметрія, яка спричиняє появу і функціонування формоваріантів (одиниць з еквівалентною семантикою, які відрізняються за формальними характеристиками складових), що пояснюється як певною нестабільністю мовних інновацій, так і тенденцією економії мовних зусиль. На основі морфологічного, етимологічного і графічного критеріїв стає можливою типологізація формоваріантів сучасної англійської мови. Дослідження не є вичерпним і відкриває широкі перспективи подальшої розробки асиметричності мовного знаку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Васильева Э. П. Роль вариативности в системе языковых изменений (на материале морфологических явлений английского языка) / Э. П. Васильева // Системные связи в лексике и грамматике германских языков. – Самара: СГУ, 1991. – С. 83-91.
2. Горбачевич К. С. Вариантность слова и языковая норма (на материале современного русского языка) / К.С. Горбачевич. – Л.: Наука, 1978. – 238 с.
3. Дідківська Л. П. Словотвір, синонімія, стилістика / Л. П. Дідківська, Л. О. Родніна. – К.: Наукова думка, 1982. – 170 с.
4. Єнікєєва С. М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови: [монографія] / С.М. Єнікєєва. – Запоріжжя: Запорізький нац. ун-т, 2006. – 302 с.
5. Жлуктенко Ю. А. Социальная лингвистика и общественная практика (аспекты социокультурного варьирования полиэтнического английского языка) / [Ю.А. Жлуктенко, Ю.А. Зацный и др., под ред. О.Е.Семенца]. – К.: Вища школа, 1988. – 168 с.
6. Зернова В.К. Структура, семантика и словообразовательные ряды немецких безаффиксно-производных глаголов / В.К. Зернова // Нова філологія. – Запоріжжя: ЗНУ, 2009. – № 37. – С. 55-62.
7. Кубрякова Е. С. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи / Е.С.Кубрякова. – М.: Наука, 1991. – 240 с.
8. Кубрякова Е. С. Что такое словообразование / Е.С.Кубрякова. – М.: Наука, 1965. – 78 с.
9. Лингвистический энциклопедический словарь [гл. ред. В.Н.Ярцева.] – [2-е изд., дополненное]. – М.: Большая Российская энциклопедия, 2002. – 709 с.
10. Маковский М.М. Удивительный мир слов и значений: Иллюзии и парадоксы в лексике и семантике: учеб. пособие / М.М. Маковский. – М.: Высшая школа, 1989. – 200 с.

11. Никитин М. В. Основы лингвистической теории значения / М. В. Никитин. – М.: Высшая школа, 1988. – 168 с.
12. Сахарчук Л.И. Методологические проблемы словообразовательного анализа / Л. И. Сахарчук. – К.: Вища школа, 1987. – 131 с.
13. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О.Селіванова. – Полтава: Довкілля-К, 2006. – 716 с.
14. Словарь словообразовательных элементов немецкого языка / [А. Н. Зуев, И. Д. Маманова и др., под рук. М. Д. Степановой]. – М.: Русский язык, 1979.–536с.
15. Труевцева О. Н. Английский язык: особенности номинации / О.Н. Труевцева. – Л.: Наука, 1986. – 248 с.
16. Longman Dictionary of the English Language. – Harlow: Longman, 1984.–1876p.